

A HONISMERET FORRÁSA

Részlet *Vahot Imre*: Gróf Batthyány Lajos, az első magyar miniszterelnök és jellemrajza című művéből (Bp. 1873. 14–16. old.)

A már említett s Kossuth által készített válaszfelirat, mely a legkorszerűbb leggyökeresebb reformok életbehozásán kívül az eddigi sérelmek, különösen az adminisztrátori rendszer megszüntetését sürgeté a felsőházban hat napig tartott heves vitára adott alkalmat, s végre is győzvén a kormánypárt, a főrendi vétó, mint minden haladásnak legkeményebb gátköve, az alsóház azzal állott boszút, hogy az egész feliratot mellőzte — s mintha csak előre megérezte volna a világrázkodtató események s ezzel együtt saját igaz ügye győzelmének bekövetkezését — egy hajszálnyit sem tágitott, s legkisebb változtatásba sem akart boesátkozni.

Ez államesiny-szerű dolog megdöbbené a kormányt és pártját, míg az ellenzék a sérelmek, különösen az adminisztrátori rendszer törvénytelenységének kimutatását határozta el, s a munkálat kidolgozásával Kossuthot bizta meg.

E nagyfontosságú jogi kérdések gordiusi csomóját azonban egyszerre ketté vágta a párizsi februári forradalom kiütésének villanyozó hatáshire, mely mintha csak épen a magyar ügyek ilyképen történt fenakadása súlyos gátkövének elmozdítása, s 48-iki alkotmányunk és törvényeink megteremtése végett érkezett volna körünkbe.

Kossuth országgyűlési követé lett megválasztásának legfőbb tényezője Batthyány lévén, nagy részben ennek, de még inkább az 1848 elején kitört párizsi és bécsi forradalomnak köszönheté azt, hogy hosszas, megfeszített, de keves sikerü küzdelmeit a politikai, törvényhozási téren, az annyira konok és megkövesült főrendi táblán végre valahára teljes diadal koszoruzta, sőt Kossuthal együtt vállvetve sokkal többet vívtak ki e váratlan fordulat segélyével, mint a mennyit maguk csak távolról is reméltek, s a decemberi válaszfeliratban még csak elburkolt ezélzással kívántak.

Most már Kossuth is vérszemet kapott, decemberi feliratának homályos vázlatát szépen kidomborítá, sőt a legragyogóbb, legrózsásabb színekkel, teljesen és nyíltan illusztrálta. Az alsóházban általa március 3-án előterjesztett felirati javaslatot rendkívüli lel-

kesedéssel, a megrettent kormánypárt minden ellenmondása nélkül egyhangulag elfogadták. A főrendi tábla is meg volt ütődve, de azért az udvar régi gárdája még sem akarta magát oly könnyen megadni. Az ellenzéki kisebbség ott is lelkesedve fogadta azt, de a conservatív többség a legnagyobb zavarban volt teendője s miheztartása iránt, úgy hogy a nádor kénytelen volt Bécsbe menni utasításokért.

A márczius 13-iki bécsi forradalom diadalma folytán Metternich herczeg 40 éves rendszerével együtt kénytelen volt lemondani, visszavonulni; de azért a háttérben még is csak folytatta ő a népek elnyomására czélzott pokolművének mozgatását, s épen az volt a baja, hogy utódai és az udvar legtöbb tagja szent irásként hallgattak az ő rossz tanácsaira.

István nádor visszaérkezvén Bécsből, a főrendi gyűlést végre megtartották. A kis terem fulladásig tömve volt s még a termen kívül is a kíváncsiak sokasága hemzsegett. A Kossuth által szerkesztett, s az 1848-iki reformtörvények alapját képező alsóházi felirat felolvastatván, maga a nádor ajánlta annak egész terjedelmében való elfogadását. Szavait élénk helyeslés, megrendítő örömiradás, hosszas dörgő éljenzés követé. S miután a hallgatag főrendek közt csak egy szó sem mert emelkedni a nemzet demokratikus szellemű kívánatainak teljesítése ellen, az azokat magában foglaló föliratot a főrendek is egyhangulag elfogadták, az ellenzék részéről önként, a kormánypártiak részéről a körülmények hatalmának hódolva aláírták saját halálos ítéletöket, melyből a nemzet új élete, újjászületése származott.

Mindkét táblán megválaszták az országos küldöttséget, mely a feliratot fogja átnyújtani a királynak, s mely több országgyűlési tag és nagyszámu ifjuság által kísérve gőzhajón utazott fel Pozsonyból Bécsbe, s melynek élén maga a nádor állott, s melynek a felirat készítője, éltető lelke, maga Kossuth is tagja volt. Megjegyzendő, hogy az elindulás előtti nap estvéjén, martius 14-én az országgyűlési ifjuság Kossuthot fáklyás-zenével tisztelvén meg, ez mintegy jóslói, irányadó hatással nem habozott a jobbján álló Batthyány Lajost, mint első magyar minister-elnököt bemutatni az ezt örömiradással fogadott közönségnek.

Batthyány Lajos feleségéhez
írt levele a siralomházból.
(Vasárnapi Újság 1870. június 5. 283. old.)

Gróf Zichy Antónia

„Pest, 1849-diki october 5-kén esteli 9 órakor. Drága, kedves nőm! Hasztalan reméltünk az emberiség utolsó szikrájában, midőn egymást látók. — ezt is megtagadták tőled. Ismétlem tehát e sorokban mélyen érzett kijelentését legforróbb hálámnak és csodálatomnak a te tiszta szerelmed mind azon kincsei iránt, melyeket megérdemlenni soha sem tudtam; s oly igaz, a minthogy a halál küszöbén állok, ez bennem a hibának egyetlen tudata, mit magammal a sírba viszek . . .

Ezen ünnepélyes órában esküszöm neked, hogy a király és birodalom iránti árulásnak soha még csak gondolata sem fért lelkemhez. Hogy a hazának nem kevésbbé hive voltam s vagyok, ki fogja most kétleni? És azért halok én meg; — a törvény s a király esküje volt az én szabályozóm, és attól sem jobbra, sem balra nem engedtem magamat eltáutoríttatni: *viam meam persecutus sum*. — és azért ölnek meg engemet.

„Ennyit a nyavalyás politikáról, megnyugtatósodra, bár arra neked nincs szükséged, ki egy magad sohasem estél irányomban tévedésbe.

A gyermekeket csókd s áldd meg nevémben. Ne szégyeljék, nem kell szégyelniek magukat atyjok miatt. Előbb vagy utóbb azokra háramlandik viszsza hálalom gyalázata, kik engem hálátlanul s igazságtalanul gyilkolnak meg. Hagyd el most az országot a gyermekek miatt; itt az ő jövőjük csirájában megmérgeztetnék. A te vagyoned elég leend nekik; jobb egy szerény sors, mint az alamizsna azok kezéből, kik őket árvákká tették.

„Az én szegény, jó kedves nővérem! Menj mindjárt hozzá. szükségtek leend egymásra, hogy egymást támogassátok!

„Szegény hú Jancsimat ajánlom neked; lásd el őt, megérdemelte irántam.

„A gyalázzattól, melyet nekem szántak, menekülni remélek. E végre van nálam egy szabadító.

„És most még egy bucsucsókot! Isten veled! Szivemben egyedül képeddel, ajkimón a te neveddel halok meg.

„A viszontlátásra!

BATTHYÁNY LAJOS.”

Batthyány-gyászünnepély.

A Batthyány-gyászünnepély két napja lejárt. Postvároson rendezték az ünnepélyt, de az egész ország fölöttéig meg. Azt mondhatjuk, a nemzet az ország minden vidékéről képviseltette magát eجا. Harmincezeren fölül beszállt azok eskút, kik vállalkoztak az ünnepélyen megjelenni. S vétek együtt a főváros minden felkelhető népe talpon volt.

A nemzet kegyelme ünnepet ült, midőn egy nagy halottját kísérte örök nyugalma helyére. Egy husz éves külsővel rött le az ország a végzettséget, egy husz éves kegyelet szent kifejeését a gyászünnepélyben azaz fűrészt, a sötét nemcsak önfeláldozás látt, hanem egy nagy nemzeti eszmék: a szabadság és törvény kultuszának képviselőjét és marttyját övének a nemzet a kegyelet áldásnyóvel.

Lásunk a gyászünnepély részleteit

Június 7-én délután öt órákor az ünnepély-templomban: a szerzetesek és a hatóság képviselőinek jelenlétében leölték a sírba a kitaszított megítélés a holttan áthelyezése a díszkoporsóba, amelyben a nagy halottunk el kellé temettetett. Miután az áthelyezés megtörtént, a koporsót három kulcsal, egy azzal és két aranykulccsal bezárták, felvittek a templom hajlatjára a gyászavatásra helyezett, hogy ott a temetés órájáig kísérelésre ki legyen téve.

Az anélkül, melyet a koporsót bezárták, a főkapitányosság vette át. Az aranykulcsok massiv aranyból vannak készve, igen szép művészek, Batthyány Lajos monogramját viselik és fekete báránybőrök vannak elhelyezve. Ezeket az ünnepély-rendelő bizottság szelike vette át, és pedig egyiken a város levéltára, másikat a dícsült gróf nemess örvényre adták.

Az alhagyó örvényt a gyászünnepélyt rendező bizottság Kiváló Pál vezetésé alatt követték az Irtván főherceg szállodáján, hogy a család a gyászszertartá vá meghívja, egyáltalán kért-bevitte neki a boldogult koporsójának kulcsát. A gróf név körében, mely gyászban foglalta a küldöttséget, a főállomány meghatva és kitűző kényvel elfogja, csak ez egy sótt tudó rohami „készenbom” — midőn a kulcsot átveve, a küldöttségi elnök kezét megszorítja.

Június 8-án reggeli 9 órától esti 9-ig a koporsó kíséretére volt kitéve. — A ferenczok temploma előtt már kora reggel roppant tömeg hullámzott vára váró a templom flajtajának megnyitását, mely d. e. 9 órákor következett be. A templom homlokzatáról, középen a Batthyány-család címerével (zöld mezőn egy barlang, amelyben egy oroszlán szájában kivont karddal ágakodik, a barlang feletti pilán) és az ünnepély-rendelő bizottság mezenest futott fel, mely alatt egyházas, feketebe (ezel: minisztrális) öltözött férf, kezében hosszú ezüstgombos bottal, két megyei hajdu, a két városi rendő órá és a bemerret.

A templom hajlatjának két oldalán föltűzött oszlopok, a mellékoldárok falfele, a karnatok párkányzata, a padok, a jobb oldalon elhelyezett színek mind gyászszpellel voltak borítva, a melyeken felváltva Magyarország, Postvárosa és a Batthyány-család címerével valának láthatók: a földtár képe előtt a hosszú fekete bárány függöny felül, melyen óriási fehér kereszt díszlett. A barna stülű díszes aranyozott s hat arany lábon nyugvó étkoporsó, mely közvetlenül a padok előtt fel-

állított gyászavatalon nyugvók, díszruhás ifjak díszítik. Az egyszerű, de izletes koporsó arany habér-vezetők felkútt és a fölött egy könyv „Társaságkönyv” felirattal. — A gyászavatolás a főoldalra néző része él, hosszú nemzeti zászlaggal ösekkötött habérkornával, másik három oldalra a Batthyány-család címerével volt ökesítve. A ravatalt önkívül 28 kisebb eszt gyertyatartó, négy nagy halállámpa s távolabb ismét négy 15 karú gyertyatartó körvesse. A koporsó előtt a gyászoló ország eskütéve fekete bársonnyal bevont imaszékely állt két gyertya közt a fosztított: ottól jobbra és balra két kerék, ezután bársonnyal bevont állvány volt elhelyezve, melyek egyikén a gróf korona, másikat habérkornára nyugvók. A földtár előtt a szentély közepén Batthyány Lajosnak karnasi márványból faragott szem mellékesen áll (Alexy műve), melynek talapzatát a közösség kegyelme virágokkal ökosította fel.

A gyászünnepélyhez méltó rend fenntartásáról a kapitányosság igen szakszerűleg gondoskodott; úgy hogy az ünnepély komolyságát a templom flajtaját előtt elküldhetlen tölögezen kívül minden zavarta. A templomba egyszerre csak annyi ember becsökkentek be, mennyi benne kényelmesen elérhetett; a bejutottak autána a kolostor mellé-ajtájára távoztak.

Június 9-án, a temetésre határozott napon, a főváros már kora reggel a gyászünnepélyhez méltó arrend öltött. A városrészt terasz, a m. kir. orszákn, a takarékpórtár palotáján, az egyetemen, a nemzeti múzeumon és színháson, az országgyűlés és a legkisebb magán épületeszolgó gyászalobok körül megállították a járó-kelők, hogy a főváros kegyelme ünnepet viradt: A honos bonyomat csak növeltek a reggel tájban mutatkozó fellegok, melyek azonban egészen eloszlottak.

A ferenczok temploma, melyben néhai gróf Batthyány Lajosnak hamval a közösségek kiidették, a sapon még inkább ki volt téve azok ostromának, kiknek léptük a kegyelet vezérlése fővárosunkba. Midőn reggel 8 órákor a templom flajtaját kiárták, a ferenczok tezt már annyira elálltak, hogy az összeresült tömegnek bajjal lehetett keresztül hatolni s a templom bejáratainak őrzése is csak a legnagyobb erőfeszítéssel volt képes helyét megállani. A déliótt várlóságos bonyvárjáshoz hasonlított. D. u. 1 órákor az elve megállapított program szerint a templom ajtai bezártak s a zenetögház pár órángyódn a csaldó leggyelteskedt engedtetet át. A dícsültnek kürtizetében álló örvény, hazaszeretéseinek jellemzőtáságának egyik fő örökösé életán egy nyergel 2 órákor, haragok sugás külsőben egy gyászkonion, követve Postváros polgármestere által egy másik gyászkonion, a templomban érkezett, a magános ravatál elő vezetésén, és utó hosszú ideig emlékeink de főállomány engedte át magát.

Atalatt a városbanál, a megyeházánál, a pesti szépkörben és más helyeken sorakortak a testületok, a személyenként résztvevők pedig a barátok terét léptek el, míg a köztel fekvő házak ablakai, kapui, tetői, szőlő ágyaszt és tömegével teltek meg. A tömeg nemcsak a templom környezését lepte el, hanem benyult egyfelől a hatváni, másfelől a kecskeméti utakra is, s két vonal végét újabb tömegor költötte össze az országban, s az ezek egyesült tömeg a kereszt uton egészen a Rókus-kórházig nyújtotta kiáskorjait. A fűb vonalokan minden kocsikülöklés, a kereszt uton pedig a közzsi közlekedés meg volt szüntetve.

A boltok, műhelyek, árudák az egész városban bezártak; az üzlet-akkal teljesebb szünetet tartott a nemzet: gyász-ünnepély és órák alatt, mint a rendezés vasárnapján egy-élő ünnepekben szokott.

A templom ajtaja postban két óráke megnyitott. És bár a templom előtt né közepén emberi sorfallal körülvevő, egy körbe is csak azok becsúszhattak be, kik a templomba meletézés jegyzékkel bírtak, az ajtónál mégis roppant nagy volt a tölöge, a jegyzék birtokosai félén, hogy oda szymátsó be nem juthatnak.

S valóban, egyegyedül huzalozor már alig lehetett helyet kapni a templomban.

A jobb és balfelel az padokat a képviselők, hatóságok, közösség, testület küldöttsége foglalták el, míg oldalt a a nőkben roppant szorongással foglalt tárt a nemhivatalos köröng.

A díszes bronzkoporsó, faragó arany ökosít-ményével most is városi ifjak teriszvele, álltak körül, kivont kardokkal. Az eszt álló gyertyatartókban égő gyertyák fénye erővel küldött a nap engari öltömben, melyeknek világa alig üthetett át a boltzatról legfőbb fekete lepleken, — a négy szögleten egy nagy eszes lángú tégelostott, a nagyobb-kisebb tűmbőlégek, s legkisebb lényü melenek engedő hullámzással. Körötte körül Buda-Pest testvér főváros hatósága, képviselőtestület gyász-magyar ruhában.

Postban 3 órákor megjelent hat gyászkonion a gyászoló örvényre és családja s esküvője át, Sn. Ezerde karján elfoglalta helyét a padostályok elől sorban haladó; utána ledólyai léptek: Emma, Batthyány Géza grófok, Batthyány János gr. karján, utána Ilona, Kegyerich Béla grófok, Batthyány Géza gr. karján, körülömben foglaltak helyet li. Zichy József, Zichy Pál, Zichy János és Batthyány László grófok, mint küllt rekonnok.

Ezután megkezdődött a gyászszertartás, melyet Szabó József esztergomi kanonok és címzetes pápák, Spolyi Arnold, Schwauster, Rith, Klopas infúnsok s a többi helybeli plébánosok, de ezekkel nyilván megállt mellett végezett.

Ennek végzetével megkezdült a karaton zenekísérettel Msonyi „Batthyány Lajos gr. emléke”, melyet Till Nándor vezetésében a cselödelvek egylete adott két különben a végbe felé erővel és ezahatossággal.

Ennek beégetével Piry Csizsik, a ferenczok zárdafünlök tartott beszédet, melyben hazafiasan emlékezett a körülöndökről, melyek az elvözött temetését mindellég akadályozták s méltó szavakban adott kifjézet a nemest legyeletének, mely ezuttal adja meg a virtuan hamvainak az ünnepélyen végtesztéséget.

A beszéd végével megkezdült küll a gyász-induló s a templomba gyűlt meg község, a hatóság és országgyűlés képviselők, kik közt Dóktó B. Eötvös, Horváth, Andrássy, Górnov és Salay miniszterek, Somcsich, a két elnök, Horváth Mihály, Gyözezy Kálmán stb. álltak megfogultak küll. Míg egyik városi képviselő a keresztutort és pálmát tartó vánsok vette kezébe, az alatt lementek a roppant nehéz koporsó a ravatálról s hosszú várakozás után, mely alatt a beszórt tömeg kijuthatott, megindult a ment kifélel, léptenkint meg-megállva. A gyászkoporsó a városi hatóság képviselői vették körül, utána a gyászoló család lépdott azoo sorban és remdelt, mint boljétek.

A templom kapujában a koporsót a hatóság gyászkonionra emelték, a fátölögezetek végig Buda és Pest határáig képviselői fogták.

A templomhoz közel az utcák már állottak egy órákig igen nagy élénkséggel. A házakra, melyek előtt a menet elvonulandó volt, fekete lobogók tűztek ki, a boltok beárattak. Sok helyen több-kérvább primitív állványok készülték, hol a látni vágyó körönség elhelyezte magát. Két órák az őr-utca egy része, továbbá a hatvani-utczán, az ország- és kerpesi-uton a tolongás oly nagy, hogy csak a legnagyobb ügyvel-bajjal lehetett egy helyről a másikra menni. Az ablakok meg voltak ütem-va kíváncsi nézőkkel; több háznak tetőjére is felhadtak a látni vágyók serege. Az alább elősorolt menet a ferenczok teréről, az egyetem-, kecskeméti-utczán, az ország- és kerpesi-ut egész hosszán a „Pannónia” vendéglőig volt felállítva, csak négy órák indult meg.

A menetet egy városi örmester és négy városi hársz teljes díszben nyitotta meg.

Utának a czéhek tagjai, gyűlésfőnök bevonat zászlókkal, négyesével, a következő sorrendben jöttek.

Asztalosok 200-an zászlóval; bástyások 30-an zászlóval; aranyművesek 50, bogar, kovácsok 130, zászlóval; békriások 20, zászlóval; aranyozók 10, emkarszások 30, csereposok, cipészek 300, zászlóval; cizmaalkotók 130, zászlóval; fényezőalkotók 60, zászlóval; gombalkotók 50, zászlóval; hentesek, 80 z.; kádások 40 z.; kőművesek 7; kárpitosok 20; kalapcsok 50 z.; kőművesek 20 z. orv. műszerkészítők 10; sebekész 20; kertészek 60 z.; kosárhátók 80 z.; kutszínálók 15; kőművesek 60 z.; hangszerkészítők 10; lakatosok 200 z.; mérészek 30 z.; órák 50; szabók 400 z.; szűcsök 30 z.; kutyások 15; selemzők 10 z.; rézművesek 30; szűjártók 30 z.; halászok 20; szobafestők 60 z.; vasutók 200 zászlóval.

Ezek után szintén nagyresben fekete-fehér bevonat zászlókkal jöttek a budapesti jétkönyv- és tomenkezési egyesületek, még pedig a következők rendben:

Dunagőzhajz. társ. személyz. 100 tag, zászlóval.
 Erzsébet-egylet . . . . . 250 „ „
 Ferencz-egylet . . . . . 150 „ „
 Fortuna-egylet . . . . . 150 „ „
 Gabriel-egylet . . . . . 300 „ „
 Hajdatsóvár-egylet . . . . . 40 „ „
 Haladás-egylet . . . . . 50 „ „
 István-egylet . . . . . 300 „ „
 Jépsátor-egylet . . . . . 250 „ „
 Jézusvárosi asszóné-egylet . . . . . 160 „ „
 Lépővárosi . . . . . 150 „ „
 Mátys-egylet . . . . . 150 „ „
 Mária Valéria-egylet . . . . . 150 „ „
 Órangy-egylet . . . . . 300 „ „
 Budapesti asszóné-egylet . . . . . 50 „ „
 Salvator-egylet . . . . . 150 „ „
 Terézia-egylet . . . . . 150 „ „
 Terézvárosi asszóné-egylet . . . . . 350 „ „
 Unio-egylet . . . . . 300 „ „
 Zion-egylet . . . . . 250 „ „
 Pest-budai szobó-egylet . . . . . 400 „ „

Az egyesületek tagjai nagyobbára mind teljes díszben jelentek meg. Az „Órangy”-egylet előtt egy fekete-fehér sötét színű fekete párnán sötét hábrkösorut vitt. A Dunagőzhajz társaság személyzetében tisztelegő hajó kapitány is jelen volt.

Emután a kereskedő-tetűlletek a pesti polgárok követekéntek, még pedig:
 A pesti kikalkuláció-tetűlet 200 tag, zászlóval.
 A keres. ifjuság . . . . . 300 „ „
 A m. k. állomány-tetűlet . . . . . „ „
 A m. k. egyetem polgárai . . . . . 200 „ „
 A budai népkör . . . . . „ „
 Pesti népkör . . . . . 400 „ „
 Tűzoltók . . . . . „ „

A tűzoltók tetűlletleg vettek részt a menetben. Jelenvoltak mind a toron-, mind a városi, mind a budapesti malomtűzoltók, mindnyájan teljes díszben ruhákban.

Emután a pesti polgárok álló lovashandrium következett. Tarono ur vezírelte azt, tisznetek hátán állt. A banderilisták fekete bársony atillát, fekete nadrágot s keszonizni tollas kalapot visáltak. Nyergük és takarójuk fekete posztóval bevonta, s azülete körülöszeglyezve volt. A handerium három fekete fityróval bevont zászlót vitt.

Az egyik az ország, a másik Pest város, a harmadik a Bathyágy-család címerét mutató.

Utának Gödöllő meszváros hét tagból álló lovas küldöttsége fekete zászlóval jött. A küldöttség tagjai sötétkék posztó dolmányú és nadrágos viseltek.

Ezután a budapesti honvéd-egylet tagjai teljes számban jöttek. A zászló előtt Ringler őrnagy honvédzászlós dalálta alakja ment fekete díszruhában. A gyászta vonat nemzeti lobogót egy 1818-iki honvédőrmester vitte. A honvédek igen nagy számmal jelentek meg. Először Fudós Imre, a honvédek központi bizottságának elnöke ment.

Ezután a törvénytudósok és városok igen nagy számban s többnyire teljes díszbe öltözött küldöttségek követektek. Vespéremegye küldöttsége a megye zászlaját is magával hozta.

Majd a magyar tudományok akadémia, a Kisfaludy-társaság, a m. k. tudomány-egyletem, a körponti hatóságok küldötték, a képviselőház s a feladók tagjai, majd mind teljes díszben jöttek. Itt mentek Andrásey Gyula gr. miniszterelnök, Eötvös, Horváth B., Gorove, Kerpakoly, Száry miniszterek; Deák Ferencz egyesszori fekete magyaz díszöltözetben; a képviselők igen sokan tagjai, minden pártból, Somsich Pál szék, Gajrágo elnök, gróf Mikó Imre, Ghysszai Károly, Nyáry Pál, Kovács László stb.; igen sokan a feladók: Esterházy, Csaky, Károlyi grófok stb. Tanárky, Fest, Tóth Vilmos, Zayk államtitkár, Horváth Mihály, Hollán Ernő, Pulszky Ferencz, Jókai, Gyulai, Ballagi, Kautz, Greguss Ádám, Szász Károly, Pompéry, Závora, Bömer Fl. akadémikusok, Konek egyetemi rektor, Pauler, Chery, Toldy, Karvassy, Horváth Csirill, Jodlik stb. egyetem tanárok és felszámálhatlan sok előkelő férfi s a köztölt minden ágában szereplő nevezetességek.

Ezután az egyházi személyek.

A fővárosi hatóság, a főpolgármester vezette alatt.

Pestváros minden dalárdája, zászlókkal. Számos falkya következett.

Bolcsay ur díszes piros bársony párnán sötét hábrkösorut vitt.

Erre a nagyszámú papaság, végre a halottas kocsit jött. A halottas kocsit hat fekete, ezüsttel díszített ló vonta. A lovak mellett több asszóné ment. A kocsit a városi hatóság tagjai körvették s tarták a gyászszalagot. Ezekből köztölt még 24 pesti polgár díszruhában kivont karddal. Továbbá töle, az egész papaság s a hátrább jövő kocsik is körülvéve, 100 pesti polgár vitt 60 falkyákat.

A halottas-kocsi után hat fekete-fehér bevonat, egészen egyenlő költöves díszkocsi jött. Az asszóné a nagy halott övegye és két leánya, a többiben a pesti négyelet választmányi tagjai. A kocsi után még igen nagy számmal a budapesti munkások — piros zászlójuk fekete fityróba takarva — jöttek. A menetet két sorban városi hárszok tarták be.

A menetet ezenkívül három asszóné követte. Az ó-budai hajógyár asszóné 21 tagból.

A pesti népkör asszóné 26 tagból.

A polgári asszóné 40 tagból állt.

Igy vonult a menet a legnagyobb rendben, minden zavar és fenakadás nélkül az egyetem- és kecskeméti-utczán, az ország- és kerpesi-uton át, melyek mindnyájan tömve voltak nézőkkel, a temetőig. A menetmegszéles egy helyről egy órák és tíz percig vett igénybe. A menetsor szétváros a pesti tanítványok ifjusága, zászlóval is résztvett asszóné s fonszágosok nevezetű. A rendet mindmennyi meg a közönség tartá fenn, s az egész roppant utonalon nem volt tapasztalható a logikiesb fenakadás sem.

A megjelentek nagyobb része mind fekete gyászöltönyt viselt. A menetben sok nő volt látható a hajról lefüggő hosszú, fekete fityróval.

A merre a menet vonult, az utcaszarkokat, ablakokat, erkélyeket s a házfőtöket roppant körönség borítá el. Az összes megjelentek számszám-alakadását a szeszszert. Szócsirák körönség komoly mélységgel nézte a menet beláthatatlan hosszú költögyűléseit; közben szóltak a gyászindulók.

Az idő a temetőnek kedvezett s pillanatokra hűvös szellőtetté túrhetőbbá a tikkasztó hőségét.

A kerpesi-ut melletti sírkert délkelti részében egy négyes fasor széles körpapaságú domb

emelkedik, mely körül a sírhalmok szabályos négyeszet képeznek. Tetejéről szabad kilátás nyílik a sírkert fölött, melynek minden részei domonaija. Ezen legzsebb pont szemelgett ki Bathyágy Lajos nyughelyét, mintegy jékképi kiféjezésre azon a hon történelméről magasan kiemelkedő alaknak, melynek hamvait magába foglaladja. A magasztal közepén egyszerű márványúrgy, mintegy 7 láb hosszú, 4 láb széles és 6 láb mély nyílik keletről nyugat felé; a tábla, mely le fekszik rajta, központi felé emelkedő, négy élre metszett márványlap.

Semmi díszítés, semmi felirat rajta. Egyszerű posztóedűlök, megható az egész, s a pontra fog állítottai a mauzóleum.

A temetőt már a déli órák óta ester meg eszeryni nép lepül el és rajos élénkséget terjesztett mindenfélre, a néküll azonban, hogy sárterte volna a helyi komoly méltóságát.

Öt órák megelöltek a sírkerti kápolna harangjai, s a menet a temetési zene meláhsás dalalmai között köszelgett.

Most már sűrűn követék egymást a képviselő tagjai, a hatóságok és intézések képviselői, kik a domb feléteként csakhamar ellettek; végre a dalárdák előlépése mellett a gyászkozi, és így hosszú sorban a kíséret, ugyanazon rendben, melyben kiindult volt.

A mellékfőzer bejárással megállapodott a menet; a papaság a koporsót a sírhöz kísérette. Bathyágy övegye kiemelteván kocsijából, fűrés támaszkodva lassan felhaladt az előtte tiszteletteljesen meghajló sorok között a dombra.

A meghívottak mind egybegyűlve levén, a papaság elvezette az egyházi szertartást, mire Barna Zeigmond, városi főjegyző a körülállók mely asszóné közt a következőleg szólt:

Tisztelt asszóné gyűléseket!

Istenben dicseklőt gróf Bathyágy Lajos Magyarországot első miniszterelnökének drága hamvait rejté magában im e koporsó!

A végzet — kioltá a honzereltemtől lángoló legemesebb szívet!

Az Alkotóhoz, — kitől jött, — elszállt a magasztos küszdelmekben megdicseklőt lélek!

Azon mélységes kogyollettel, melylyel a nemzet viselteké a nagy vértani emlékekről, vesszük át a visszamaradt drága hamvait Pest város közönsége nevében a megmórhéleten bánatu övegytől, a nemes gróf asszónéjától; és adjuk közös anyánknakja földnek, mely azokat a szabadság, testvériség és egyenlőség szent eszméinek megtestesítésére nemzetünknek rövid, igen rövid időre kölcsönöz!

Dicső halotti Fájdalomtól élezurult kebelled válnak meg im töled! Fényre vedvél! Áldás emlékeidre! Isten veled!

A szónoklat után lebecskolt a koporsót sírjába, 6 óra 10 p-kor, miután a dalárdák hatalmas karából Egreesy Béni érzékeny „Buosorúja” szendült föl. A lefektetett koporsóra az elő kösorrat a boldogultnak övegye tette, utána meg a fővárosi hülyg-egyletinek képviselői, és a fővárosi leányi ceveben két szép hajadon hullattak asszóné hábrkösorrat a koporsóra, a melyet a nemzetnek érvénedek után sem szűnő fájdalma kísért le a egyszerű sírjába. Ezután a tömeg ép oly komoly és méltóságtejes eszenben és nyugalmában oszlott szét; csak a még nyílt sír körül keltekezett némi tolongás, mert mindenki látni akarta legalább sírjába fektette a nagy halott koporsóját, a melynek tiszteletét ide zarándokolták. Végre lassanként itt is meggyérült a tömeg; a sírra ráborult néhét márványajtaja; elhagyott az utolsó öt lépés is; és a nemzet halotyjának hamvai új lakójának imédd nyugodtan alusszák brók álmatok, melyből földhreszt őket a nemzeti kgyelet.

Gyászbeszéd

néhai gróf

BATTHYÁNY LAJOS

első magyar miniszerelnök

ünnepélyes eltemetésére

1870. június 9-kén

mondotta

PIRY CZIRJÉK,

sz. Ferencz rendi zárdafőnök.

PEST, 1870.

NYOMATOTT VODIANER F.-NÉL.

„Fiam! a halotton könyezz —
takarítsd el testét szokás szerint, és ne
hanyagold el az ő temetését.“ Jézus
Sirák fia 38. f. 16. v.

Gyász közönség!

A kegyelet, melylyel halottaink iránt tartozunk, parancsolja, hogy a hamvadó ember felett, komolyan elmélkedjünk, s fájdalomainknak szavakat s fohászt adjunk; nem mintha azok által az enyészet fátyolát, mely az elhunyttra borult, eltávolíthatnók, vagy a föld hantjait, melyek őt takarandják, megkönnyebbíthetnők, hanem, hogy a megboldogult emlékezetének érdemileg áldozzunk, s önkéblünk meghatottsága szent imába olvadjon át, mely felszálljon az élet és halál egyedüli urához, az Istenhez. Mert mikor a halál széttöri az élőkhez kötő kapcsolatot, semmi egyéb erősebben nem fűzhet a sirban nyugvókhoz, mint a kegyeletes emlékezet, s a szív legszentebb virága, a buzgó ima.

S ezekkel kíván ma nagy halottjának, boldogult gr. Batthyány Lajos, első magyar miniszterelnöknek áldozni e nemes város s vele a nemzet, midőn annak hamvadó tetemeit ezen egyház sirüregéből, hol 20 éven tul elrejtve nyugodtak, felvételvé, teljesíteni akarja az irás amazintelmét: „Fiam! a halotton könyezz, takarítsd el testét szokás szerint, és ne hagyagold el az ő temetését.“ Igen, most kívánja közös részvétellel véghezvinni azt, mit 20 év előtt az akkori hata-

lom tenni nem engedett. Akkor a megszentelt szokást érvényesíteni ama zordon idők tiltották, de most az önkénytelen mulasztást fényesen helyrehozni szent feladatának tűzte ki a hazafini kegyelet; mert a megboldogultban a már — Isten jóvoltából — kiderült szabadság és alkotmányosság nemzeti vértanuját ismeri és tiszteli. — Akkor a halálos küzdelemben álló nemzet Világosnál fegyverétől s Komáromnál legnagyobb erődjétől megfosztva, önmagának is szétszóródnia, s legjobbjainak szerte bujdokolniok vagy legalább hallgatniok kellvén, hős halottjainak nem adhatá meg a megillető végtisztességét. — Ez okból maradt el gróf B a t t h y á n y Lajosnak is szokás szerinti eltakaríttatása.

De, nem festem ama rémes korszakot, nem szaggatom fel a már begyógyult sebeket, melyeket mi korosabbak, midőn hajunk szálai, még feketék valának, láttunk, átéreztünk sőt átszenvedtünk, — mondom — nem szólok azokról, mert a nemzet sorsát intéző Isten megszünteté a vihart, letörlé könyeinket, s a drága vérrrel áztatott földre békét s kiegyezést hozott, melyért áldassék szent neve! Csak a kiszzenvedett gr. B a t t h y á n y Lajos első eltakarítására vonatkozó tényleket említem meg röviden.

Tudva van, miszerint ő a cs. osztrák seregek akkori főparancsnokságánál békekövetségben járván, általa le tartóztatott, s Komárom átadása után a hadi törvényszék által halálra ítéltetett, mely ítélet 1849. okt. 6-án az újépület falain kívül golyó által rajta végre is hajtatott. A nemes életet kioltó golyó nyomát nem rég láttuk a magas homlok szétomlott csontjain, s neki, mint egy második Palinurnak, jeltelenül kellendett eltemettetnie, ha nem akad egy ujkori Tóbiás, ki az éjnek setétében, a legmélyebb titok fátyola alatt, éjfél tájban e templom sirboltjába befogadja, s a fájdalmas sz. Szűz oltára alatt a sirüregbe elrejtse. — S e kegyes Tóbiás D a n k A g á p vala,

akkor e zárdának bátor lelkü főnöke, ki kötelezve érezte magát a nemzet fájdalmában résztvenni, s a gr. Batthyány családnak a gyászban is enyhítő szolgálatot megtenni, habár halál várt volna is reá, mert e nemes család szerzetünknek jótévője, s a németujvári zárdának 1641-ben alapítója, s azóta fentartója.

Csak igen kevesen tudták e szomorú eseményt, de ők megtarták a titok szentségét, s megőrzék a nemzet drága halottját mind e napig. — Most eljött az idő, hogy a titok lelepleztessék, s a még fennmarndt hullarészek ereklyeként, a kegyeletes nemzetnek átadassanak, melyektől a zárda fájdalommal vál meg.

Ha ki ama sirboltot meglátogatandja, mondani fogjuk neki: Ime a hely, hova 20 év előtt tették az elvérzett gr. Batthyány Lajost; ő nincs már ott, a setétségből kivéttett, s a haza előtt dicső lett az ő sirja, mely még a késő nemzedéket is emlékeztetni fogja a király, a haza, s az alkotmány szeretetére. — Mert bizonyos, miszerint ő hű volt a fejedelemnek, lángolva szerette hazáját, melynek alkotmányáért kész volt elleneitől a halált elfogadni és meghalt. De az ő kialvó élete, s kiontott nemes vére nem boszuért kiáltott az egekbe, hanem a béke s szabad alkotmány áldásaiért.

Ő áldozat vala, s ez áldozat meghozá, s hiszem, még teljesebben meghozandja a békés kifejlés gyümölcseit, csak az egyenetlenség pártos szelleme, vagy a minden közjót lerombolni kész önérdék ármánya meg ne gyilkolja a tevékenységnek indult nemzeti életét. — Mert ki nem tudja, miszerint egy nagy s vészes áramlat hullámain uszik nemzeti életünk hajója, melyen, ha ki visszavonás által hézagot ejt, az áramlatnak nyit rést, az elborításra. — Ettől félek, ettől remegek, s félnek a hazafiak milliói.

És kérdem: ki fogna akkor megmenteni bennünket? oh senki, senki, ha csak az I s t e n hatalmas keze nem!

— Mert meg kell győződnünk arról, miszerint a kimuló nemzetet életre segíteni nem tartja érdemesnek senki; legfőlebb színlett barátaink, mint annyi példa tanusítja, üres biztatással kísérendnének iszonyu sirunkhoz.

Ily gondolatokba merült lelkem a megdicsőültnek hamvainál, már akkor, midőn 16 év előtt először vezettetém le boldogult elődöm által a sirboltba, hogy megmutassa a rejtett ereklje-kincset. — S e gondolatok még élénkebbekké lettek, midőn folyó évi márczius 29-én a sirboltból a tetem felvétetett; most pedig, mintha ama diszes, de mégis gyászos koporsóból, melybe a hazafiság helyezte őt, ily szavakat hallanék: Nemzetem, testvéreim! legyetek egyek; egyek a haza, a koronázott király s a törvényszeretetében, egyek a haladás művelésében, egyek a magán-s közjó magasra vitele munkájában! E szózat nem hangzik ugyan felénk a koporsóból, de kell, hogy ezt az ő nagy lelkével s szellemével megegyező igazságnak tartsuk s az életben érvényesítsük.

Lelket és szellemet említék. — Midőn ma a megboldogult tetemeinek megteszszük a végtisztességet, akkor egyszersmind az ő szellemének áldozunk, s halhatatlan lelkeért buzgó imákat bocsátunk a Mindenhatóhoz. — S ez teszi kiválóbb és szentebb részét a gyásztisztességnek. — Mert testileg ugyan meghalt, de lelkén a halálnak hatalma nincsen: „A lélek eszméje — úgy mond egy keresztény bölcs — a halhatatlanság eszméjét is maga után hozza“ (Nicolas I. k. 108 lap) Az ur Jézus pedig még világosabban tanítja, mondván: „Ne féljete azoktól, kik a testet megölik, de a lelket meg nem ölhetik.“ Máté 10, 18. Igen. hitünk s lelkiismeretünk mondja, hogy él a lélek a siron tul is; él az általunk bepillantatlan hazában s állapotban. És azért, imáink és fohászaink nem a testre, mely porból lett és porrá lesz, hanem a mindig élő, halhatatlan lélekre irányoztat-

nak. — S csak is e hitben nyugszik meg halottaink felett kesergő lelkünk, csakis ebben van szent és teljes érvényű reményünk, vigasztalásunk. S ez alapnál fogva, csak a dicséretes élet az, mely, kialvása után is, emlékezetet érdemel, és csak a lélek lehet az imába fűzött megemlékezés méltó tárgya.

Engedd meg, te gyászoló özvegye az elvérzettnek, hogy ebben te reád hivatkozhassek. — Enyhülést nem ismerő fájdalmaidtól vezetted évenként titkon meglátogattad a szomorú sírboltot, s tanuk nélkül könnyeiddel áztatad ama földet, hol szereteted tárgya hamvadott. Nemde hited s meggyőződésed szerint, azért tevéd azt, hogy buzgón imádkozva az ő halhatatlan lelkeért, kebled fohászaival közben járó légy érette Istennél? Számtalan kesergőkkel te is bizonyoságot tehetsz, miszerint a nagy fájdalom mindenkit, a ki mélyen érezni tud, meggyőz arról, hogy van élet a síron túl; s e fájdalomban gondolataink minden szálai, érzéseink minden mozzanatai a külvilágot, s annak minden pompáit üresnek s hiunak találván, mintegy átszellemülten csak az elköltözöttnek lelkével foglalkoznak, s ez elmélyedésben világosabban, mint valaha, hiszszük s bizonyosnak tartjuk a lélek fenmaradását, halhatatlanságát. S ez a te munkád fellebbenthetlen titka, nagy Isten, ki magad vagy az élet, s a te hasonlatodra teremtetett léleknek is örök életet csak te adsz! És úgy van, mert Jézus szavai szerint: „A mi a testtől születik, test az, — — tehát halandó — — és a mi a lélektől születik, lélek az.” (János 3, 6.); tehát az emberi lélek, az istenségnek e szikrája meg nem hal, el nem enyészik. A földről elköltözött, de élő lélekkel helyezzük tehát magunkat legközelebbre akkor, midőn róla gondolkodunk, s üdveért szent imába merülünk. Minélfogva hiszem, hogy jelen nagy halottunk érdemei elismerése és méltó dicsőítése mellett ama szentebb célból is teszi a nemes város e második, s

ezennel országos temetést oly fényessé, hogy egyesülten a nemzet imája szálljon fel érette a Mindenhatóhoz, s hogy ki egykor a hon javára a legfelsőbb fokon működött, s drága életét és véré, alig 40 éves korában, a közérdekért feláldozta, annak jutalmául, örök boldogságot, mit a föld nem adhat, buzgó imával kérjen az istentől.

De int az idő, s a körülmények parancsolják, hogy végezzem beszédemet.

A résztvevők ezrei, s a nemzet állják ugyan körül a nagy halottat, s kísérendik nyugalma új helyére; de legközelebről Téged érdekel az, 20 év óta gyászoló mltgos grófi özvegy, és nemes Batthyány család: mert az ő kivégeztetésén a te szivedet járta át a gyilkos golyó, s benne a te nemes törzsed dőlt a sirba. — De a gyász és fájdalom közepette is szakíts vigasztalást a nemzet részvéte fájáról, s nyugodjál meg annak enyhítő tudatában, hogy a nemes áldozat örök fényt derítend legkésőbb unokáidra is, s míg e nemzet él, a Batthyány név áldásos emlékezetben lesz nála. Mire nézve ismétlem azt, mit néhány hét előtt a sirboltban, a már felvett s új koporsóba helyezett hamvaknál mondtam: a Mindenható, ki az élet és halál egyedüli ura, adjon a megboldogultnak örök üdvet, a nemes Batthyány családnak pedig hosszas virágzó életet!

És most, itt az óra, hogy az irás szavai szerint, takarítsuk el testét szokás szerint, és ne hanyagoljuk el az ő temetését.

Date magnis cineribus flores!

Hintsetek virágot a nagy hamvakra!

Amen.

Másnap, június 10-én a belvárosi plebánia egyházban nagy gyászrequiemet tartottak, melyre a család, a szabadságért szüntén sokat küzdött és szenvedett derék hazafi, Almási Pál kíséretében jelent meg, s a nagy halottnak méltó utóda, követője, békepolitikájának a jelen kedvezőbb, de még is nehéz körülmények közt böles tapintata, diplomatai előre látása, mérséklete, s önfeláldozó, kitaró hazafiai jelleme által diadalra-emelője, a mostani, második magyar miniszterelnök, gróf Andrássy Gyula is kellem-és szelleműs nevével együtt gyászba borulva volt itt jelen, kinek legszébb feladatul jutott, e viharos idők nagyszerű mozgalmi, vészes hullámzásai közt szabad alkotmányunk hajóját a véstől, a töréstől megmenteni, s biztos révpartra vezetni.

Befejezésül kedves kötelességünknek tartjuk ez emlékiratban is közzétenni a dicsőült özvegyének lapjainkban közlött halanyilatkozatát :

„Szívem mélyéből megindítva azon páratlan s nagyszerű részvét által, mely Istenben boldogult férjem, néhai gróf Batthyány Lajos hült tetemeinek nemes Pestvárosa által rendezett ünnepélyes eltakarítására alkalmával a nemzet minden osztálya részéről nyilvánult: ezennel kedves kötelességemnek tartom legforróbb hálámát fejezni ki mindazon mélyen tisztelt törvényhatóságoknak, egyleteknek és testületeknek, melyek kiküldött képviselőik által a gyász-ünnepély nagyszerűségét emelni törekedtek, — de egyszersmind bensőleg megrendülve kedélyemben a gyászos múlt keserű emlékeinek föllevenítése által, legmélyebb sajnálattal kénytelen valék lemondani azon szerencséről, hogy jelenlegi megindult kedélyhangulatomban a kiküldött tisztelt választmányokat egyenkint személyesen fogadhattam volna. — Meg lehetnek győződve a tisztelt küldöttségek tagjai, valamint a haza minden polgárai, miként mélyen és örökre szívemben vésve maradaud s gyermekeim által szent kegyelettel fog ápolgatni emléke a folyó évi június hó legközelebbi múlt három napjának, melyek folyamában Istenben elhunyt felejthetetlen férjem hamvainak Pestvárosa nemes kezdeményezése s áldozatkészsége, egy nemzet nagyszerű részvéte által igazság szolgáltatott.“ Gróf Batthyány Lajos özvegye.

